

UNIVERSITATEA DE MEDICINĂ, FARMACIE, ȘTIINȚE ȘI TEHNOLOGIE „GEORGE EMIL
PALADE” DIN TÂRGU MUREȘ

ȘCOALA DOCTORALĂ DE LITERE, ȘTIINȚE UMANISTE ȘI APLICATE
DOMENIUL: FILOLOGIE

FIGURI FEMININE ALE EXILULUI LITERAR ROMANESC
Rezumatul tezei de doctorat

Doctorand:
Cosmina-Adriana NICOARĂ

Conducător științific:

Conf. Univ. Dr. Dumitru Mircea BUDA
--

Prof.univ.dr. Alexandru CISTELECAN

TÂRGU MUREȘ
2024

CUPRINS

Argument

I. Exilul – preliminarii teoretice

I.1. De la definiții la semnificații

I.2. Aspecte politice și literare în cele trei valuri de exil

I.2.1. Condiții politice

I.3. Exil sau cenzură

I.3.1 Exilul rațiunilor ne-exilate

I.3.2. Influențe în conservarea limbajului și culturii

I.3.3. Mântuirea prin exil

I.3.4. De la un exil al elitelor la sclavismul voluntar

I.4. Conceptul de auto-exilare

I.4.1. Literatura de exil, ca parte integrantă a literaturii române

I.4.2. Merit și culpă

II. Femei în literatura de exil

II.1. Evoluția intelectuală a femeii în opiniile criticilor

II.2. Depresia generatoare a literaturii

III. MONICA LOVINESCU – spiritul războinic

III.1. Încadrarea în tipologie.

III.1.1. Granițele feminității

III.2 *La Apa Vavilonului*

III.2.1. Izvorul unui spirit războinic – simbol al nemuririi

III.2.2. Echilibrul între omul de litere și iubitorul de patrie

III.2.3. De la privilegii la obsesii

III.2.4. Sub semnul morții

III.3. *Unde scurte* – o istorie critică a României comuniste

III.3.1. Est-etica marilor personalități culturale

III.4. Receptarea Monicăi Lovinescu în mass-media

III.4.1. În bătaia comunismului

III.4.2. Cenzura – o rețetă interzisă la Europa Liberă

III.5. Scrisul Monicăi Lovinescu în literatura română

III.5.1 Cronici lungi pe unde scurte

III.6. Concluzii

IV. GABRIELA MELINESCU – poeta senzuală

IV.1. Încadrare în tipologie

IV.2. Poeta senzuală

IV.2.1. Atitudini poetice: de la spiritul ludic la senzualitatea matură

IV.2.2. Obsesii lirice

- IV. 3. Influențe asupra literaturii feminine
 - IV.3.1. Fermitate și erotism
- IV.4. Vârsta în care poeta își dorește să rămână
 - IV.4.1. Recurs la contradicții
 - IV.4.2. Dincolo de jocuri lingvistice
- IV.5. Complexitatea iubirilor
- IV.6. Visele creatoare de visuri
- IV.7. Poeta timpului și spațiului infinit
 - IV.7.1. Completarea literaturii nordice
- IV. 8. Articole recente
- IV.9. Concluzii

V. NINA CASSIAN – poeta nonconformistă

- V.1. Încadrare în tipologie
- V.2. *Memoria ca zestre* – laborator al maturității
 - V.2.1. Lumea din culise
 - V.2.2. Mărturisiri asumate
- V.3. Oscilațiile trăirilor
 - V.3.1. În umbra frumuseții
 - V.3.2. Luciditatea gândirii
 - V.3.3. Autodefinirea ca revenire la inocență
- V.4. Aspecte sentimental-erotice
 - V.4.1. Iubirea pentru a iubi
 - V.4.2. Nonconformismul amoroș
- V.5. În raport cu România
 - V.5.1. Între iubire și ură
 - V.5.2. Ironia ca procedeu în totalitarism
 - V.5.3. Jocul și resuscitarea ludicului
- V.6. Arta pe vârste
 - V.6.1. Lumina maturității
- V.7. (Re)formator de dogme
- V.8. Concluzii

VI. DOINA URICARIU – poeta riguroasă

- VI.1 Încadrarea în tipologie
- VI.2. Moștenirile Doinei Uricariu
 - VI.2.1. Simbolul maxilarului
 - VI.2.2. Rădăcini adânci
 - VI.2.3. Memorii regale
- VI.4. Versurile eleganței feminine
 - VI.4.1. Fundamentalism și feminitate
 - VI.4.1. Maternitatea care completează femeia
- VI.5. Concluzii

Concluzii finale

Bibliografie

Anexe

Introducere

Tematica exilului a fost tratată în nenumărate lucrări, cercetată îndeaproape de mari scriitori ai literaturii noastre, pornind de la memoriile celor direct implicați, exilați ori auto-exilați, până la cele mai tănuite documente găsite în arhive naționale și internaționale. Găsim extrem de multe cercetări și analize asupra motivelor politice, sociale, intelectuale, concepționale, doctrinale, care au dus la exilarea unor români cu mare potențial intelectual, de-a lungul ultimului secol și nu numai.

Numărul titlurilor în care se ridică, explică și analizează diversele problematici ce reies din vastul exil, devine în timp tot mai greu de identificat, în volume de memorii, jurnale, mărturisiri, articole, reviste întregi, studii, cercetări ș.a.m.d. Cu toate acestea, exilul își conservă latura sa enigmatică ce permite o mai adâncă examinare și culegere de date, pornind de la teorii valide la nivel mondial sau definiții demonstrate științific, la particularități statal individualizate sau personalizate politic, literar, democratic.

Pentru a înțelege clar sensurile cele mai adânci ale fenomenului exilului, am explicat cadrul politic ce l-a declanșat, mai precis contextul instaurării regimului comunist, cu tot ceea ce acesta a însemnat, acea perioadă fără precedent în istoria României, vremuri descrise ca apocaliptice chiar de unii refugiați, în care intelectualii români aveau de ales între două primejdii: aceea de a rămâne în țară, tăcând sau murind, ori de a trece hotarele, riscând și luptând pentru libertate.

Studiul nostru subliniază modalitățile în care exilul a ajuns să joace un rol important în susținerea culturii neînregimentată politic, în conservarea tradițiilor, în delimitarea categorică de literatura scrisă sub oblăduirea regimului comunist.

Cercetarea de față subliniază, de asemenea, remarcabila contribuție pe care scriitoarele noastre din acele vremuri au adus-o la creșterea, extinderea și recunoașterea literaturii române în diaspora și, mai mult decât atât, la dezvoltarea spectrului literar în țările în care s-au stabilit, scriind atât în limba română – muncă ce iradiază, artistic și literar, în întreaga existență a poporului român – cât și în limbile statelor care le-au găzduit, chiar dacă mai puțin, deopotrivă făcând traduceri importante pentru literatura internațională.

Obiectivele cercetării

Obiectivul general al cercetării noastre este de a surprinde într-un singur volum cele mai remarcabile figuri feminine ale exilului intelectual românesc, în special sub asprul regim comunist, ca embleme ale unei forțe literare care a surprins artistic vocea întregului neam.

Am extras patru scriitoare din lunga listă cu nume de scriitoare române din exil, pentru a crea patru tipologii, respectiv patru scriitoare care considerăm că s-au impus cel mai puternic în literatura română din perspective diferite, prin metode literare distincte, fiecare cu un altfel de caracter, notând, în același timp, elementele literare comune care au caracterizat perioade de exil diferite.

Monica Lovinescu este, fără niciun dubiu, cel mai cunoscut nume pe acest traseu literar, astfel că personalitatea ei s-a înrădăcinat adânc în literatură română din exil, întocmai cum a traversat granițele jurnaliste ale acelei epoci.

Gabriela Melinescu creează instant, la fiecare rostire, imaginea senzualității desăvârșite, a frumuseții feminine dominată de o inteligență sofisticată, mereu seducătoare.

Nina Cassian completează tabloul literar cu nonconformism și curaj, detronând barierele și prejudecățile literare și sociale, într-un amestec de feminitate ancorată în mentalitatea masculină.

Doina Uricariu aduce în fața noastră un ideal feminin de eleganță și rafinament, scrie mai puțin dar pur feminin, cu un aer aristocratic inspirat din manierele regale.

Am urmărit aprofundarea literară, în primul rând, a paginilor scrise de autoare precum cele amintite mai sus, realizarea unui sistem unitar de critică a literaturii de exil, prezentând analizele realizate asupra operelor din perioada respectivă, cu limbajul comun și diferențe de stil și expresivitate.

Obiective secundare

Un obiectiv secund de care am ținut cont a fost trasarea unui grafic al fluctuațiilor din literatura de exil, precum și al impactului pe care creațiile specifice acestei perioade – fie că e vorba de poezie, proză, studii, articole, fie că ne-am extins la criticile realizate – le-au avut în cursul istoriei și chiar în schimbările la nivel politico-democratic.

De asemenea, am considerat că un aspect important este clasarea limbajului comun, specific literaturii de exil, analiza lingvistică a operelor și interpretarea la nivel de comunicare științifică a scriitoarelor pe care le-am studiat.

Metodologia cercetării

În cercetarea tematicii propuse, am recurs în prima etapă la un studiu convențional, mai întâi prezentarea exilului românesc în general, cu concentrarea ulterioară aspecte din literatura feminină.

Pornind de la colectarea tuturor scrierilor autoarelor selectate, la studiul criticilor realizate, cu accent pe interpretarea memoriilor, a mărturiilor personale, a selecțiilor din arhive, mai cu seamă a articolelor și cronicilor literare scrise de-a lungul anilor, am investigat fiecare personalitate literară atât la nivel de creator, cât și de creație.

Studiul fixează în spațiul istoric și cultural importanța scrierilor și reacțiile provocate. Astfel, ca metodă de analiză principală în cercetarea noastră, am selectat mărturiile directe ale subiecților, vocea lor la modul concret acolo unde e posibil, surprinse în interviuri, emisiuni, declarații, iar mai apoi analizele realizate de mari critici. Nu am exclus reacțiile care au combătut viziunea poetică și concepțiile de viață acolo unde acestea au fost în afara tiparului.

Prezentarea cercetării pe capitole

Capitolul I, intitulat *Exilul – preliminarii teoretice*, este o introducere în tematica exilului, o prezentare a fenomenului de la definiții, etimologie, la sensurile cu diferențe implicate de traduceri, la consecințele efective manifestate practic de-a lungul timpului și spațiului.

Am ales să analizăm și definițiile în latină, franceză, engleză, germană, cele mai cercetate, pentru a vedea evoluția termenului, observând realitățile experimentate de elitele culturii acelor

vremuri, diferite de la un individ la altul, caracteristicile comune ale exilaților unei anumite etape și devierea în timp a acestora în funcție de cele următoare.

Unul dintre cele mai importante aspecte teoretice face trimitere la rațiunile politice și literare în cele trei valuri de exil, pe care le prezentăm în cercetarea noastră, așa încât să putem explica în manieră corectă contextul și să pricepem condițiile în care scriitorii români își desfășurau activitatea literară – sau dimpotrivă, nu erau lăsați să o facă – și cum erau intimidați sau torturați

Cenzura constituie subiectul unui subcapitol, trecând apoi la lupta pe care intelectualii au dus-o cu acest fenomen impus de regimul comunist, la libertatea mentală care nu a putut fi cenzurată și pe care exilul le-a oferit-o scriitorilor noștri.

Conexiunea permanentă, chiar crescândă, la patria mamă apare în studiul nostru ca o trăsătură comună scriitorilor exilați, constatând cum, în mod paradoxal, distanțarea fizică de România determină o apropiere de tot ce înseamnă România la nivel conceptual. Astfel, vedem cum ei reușesc să-și conserve limba, credințele, identitatea națională, chiar departe fiind de țara lor; acest *departe* se transformă din clasicul adverb ce sugerează o locație în raport cu țara, într-unul antispațial, care întărește o apropiere mult mai importantă decât cea fizică, respectiv una spirituală.

Vom observa cum exilul, considerat trauma existențială a celor implicați, devenea acum tratamentul prin care se putea vindeca de fapt acea traumă care îl declanșase.

Capitolul al II-lea face trecerea de la fenomenul complex al exilului literar la cadrul restrâns al literaturii feminine, trasând traseul pe care paginile scrise de femei l-au parcurs de-a lungul anilor de comunism, pentru ca în capitolele ulterioare să trecem la analiza operelor celor patru scriitoare.

Capitolul al III-lea dezvoltă caracterul războinic al scriitoarei din vremea comunismului, reprezentat cel mai bine prin personalitatea Monicăi Lovinescu, imaginea cea mai recentă a intelectualului de gen feminin din perioada postbelică. Spre deosebire de alte scriitoare, indiferent de tipologia la care vom face trimitere, Monicăi Lovinescu este dificil a i se trasa o frontieră care să-i marcheze feminitatea în centrul activității sale literare.

Un subcapitol relevant este *La apa Vavilonului*, care încă din titlu trimite la cele mai profunde stări ale scriitoarei determinată în întreaga sa activitate scriitoricească de dragostea pentru adevăr, pentru sinceritate, pentru cunoaștere și pentru demascarea oricărei minciuni.

Vom vedea că titlul sugestiv *La apa Vavilonului*, care pare inițial că descoperă o Monica așezată și plină de căință, dornică de a reveni pe tărâmul străbun, nu este decât zidul în spatele căruia se ascunde spiritul neodihnit, războinic, intransigent al adevăratei Monica, cea care nu a stat nicio clipă să plângă privind în urmă, ci a pornit la luptă prematur chiar, hotărâtă să extirpe total răul din România comunistă. Aparenta jale din titlu, așadar, este dovada complexității personajului nostru, pe de o parte de o inteligență și forță aproape supraomenești, iar pe de altă parte, modest, autodefinindu-se ca un om de rând.

Pe lângă iubirea pentru adevăr, studiul nostru descoperă o Monica Lovinescu rațională, care reușește să-și creeze echilibrul între omul de litere și iubitorul de patrie.

Monica Lovinescu creează o enciclopedie a ceea ce a însemnat relatarea atrocităților din vremea regimului comunist, publicații și scrieri ce aveau să se extindă nu doar la nivel național, ci care aveau să prefigureze fotografia României comuniste, purtată prin Europa, dar și invers, viziunea Europei asupra României comuniste.

În manieră aproape de clișeu, când se vorbește despre Monica Lovinescu se spune că ea a fost *vocea României*, sau a românilor muți, condamnați la tăcere, ori pur și simplu cuprinși de spaimă sau lașitate.

Argumentăm, de asemenea, că scrierile și emisiunile Monicăi Lovinescu sunt realizate nu în interes personal, ci spre folosul celorlalți. Remarcabilă este în toate capitolele discreția cu care scrie, chibzuința cu care subliniază doar acele evenimente ce pot deveni importante pentru istoria neamului, fără a accesa detalii intime, pe care le păstrează doar pentru sine, așa i se pare firesc.

Mai bine de 30 de ani, de la microfonul acestui post de radio, practic interzis, Monica Lovinescu rostea adevăruri periculoase pentru ea și dureroase pentru România. Era ascultată în mod clandestin, iar încercările de a o atrage în folosul partidului – prin oferte atractive și avantajoase – nu au făcut decât să îi confirme că trebuia să ducă această luptă până la capăt.

Istoria critică a României comuniste pe care Monica Lovinescu o realizează în *Unde scurte* este poate cel mai important subcapitol, un complex jurnal politic și literar al neamului românesc din vremea comunismului, distribuit în șase volume care surpind realitatea cruntă din vremea regimului comunist și deopotrivă critici literare ale operelor românești lansate în acea epocă: a României comuniste. Scriitorii, alături de artiști, ar avea menirea – potrivit Monicăi Lovinescu – de a sluji doar României.

Am articulat în studiul nostru și spiritul de sacrificiu, ca una dintre trăsăturile desemnate de toți criticii care au scris despre fiica marelui Lovinescu. În acele vremuri în care *a opta între rațiune și nebunie însemna a alege între viață și moarte*, setea de normalitate se extinde tot mai mult în popor, iar susținătorii partidului devin nevoiți să scrie pentru a combate acel reper intelectual și moral, care era Monica Lovinescu.

Am considerat important a nota în studiul nostru și modalitățile prin care au încercat periodicele din acei ani să combată vocile libere ale românilor exilați, pentru ca acestea să nu penetreze mințile tuturor românilor rămași în țară, dar și articolele prin care susținătorii partidului au încercat să anuleze adevărul rostit de Monica Lovinescu. Fără a deține argumente care să îi susțină în combaterea unui geniu literar și jurnalistic, frustrați de extinderea în teritoriul țării, de peste granițe, a unor adevăruri care nu se doreau a fi scoase la lumină, dar și teama că acestea nu doar vor ajunge la întreaga națiune, ci vor primi crezare în detrimentul partidului, susținătorii acestuia recurg la încercarea unei manipulări psihologice prin simpla contrazicere a acestor realități a căror veridicitate era tot mai clară.

Am recurs, de asemenea, la o analiză a studiilor critice, majoritatea având la bază metoda clasică, prin observarea directă asupra operelor, cu modalitățile de scriere, respectarea unor norme etice, estetica, includerea în anumite arii bine definite de curente literare ș.a.m.d.

În mod antitetic, Monica Lovinescu reunește în scrierile sale teoria vieții până la dogmă și un empirism la toate nivelurile, ceea ce justifică succesul comunicării sale cu poporul român, prin simpla poziție de jurnalist. Viața întreagă a Monicăi Lovinescu a fost literatura sub semnul adevărului, cum de altfel mărturisește că își semnează opera cu viața ei. Excesul de moralitate ce reiese din tot ceea ce ea a trăit, a scris și a vorbit era în fapt normalitatea ce trebuia să caracterizeze poporul la nivelul intelectual.

În concluzie, argumentăm că Monica Lovinescu a fost una dintre acele personalități care au depus mărturie împotriva destabilizării psihice a neamului și au creat o memorialistică sănătoasă a literaturii noastre, care și-au lăsat sângele să tâșnească din venele umflate de presiunile unor minciuni intolerabile, pentru a-și salva limba și memoria, cu unicul adevăr istoric.

În **capitolul al IV-lea** am surprins tipologia poetei senzuale trasată autentic de **Gabriela Melinescu**, o figură feminină care a scris pagini de istorie în literatura română a anilor 1960, stabilită în Suedia în 1975. Nu atât de dură împotriva comunismului precum Monica Lovinescu, despre care am vorbit în capitolul anterior, cel puțin nu în manieră concret exprimată, Gabriela Melinescu se remarcă printr-o poezie elegantă, senzuală, planificată, atent concepută de rațiunea unui om de litere perfecționist și talentat.

Evoluția artistică a Gabrielei Melinescu de-a lungul anilor este apreciată de criticul Aurel Martin ca un urcuș echilibrat al unei minți organizate, în interiorul sferei sale poetice, însă profitând de continua îmbogățire sentimentală, emoțională, experiența dobândită de-a lungul anilor de creație fiind resimțită într-o armonie din ce în ce mai complexă și demnă de invidiat.

Dacă Monica Lovinescu era războinica ce se apropia de caracterul dur, ferm, puternic al unui bărbat luptător cu cele mai aprige arme împotriva comunismului, Gabriela Melinescu restabilește echilibrul feminității în literatura română din anii de cruntă dominație totalitaristă. Ea vine cu un spirit nu mai puțin puternic, însă concentrat pe vindecarea rănilor prin artă, ea duce o luptă interioară, fără a încerca a schimba lumea sau încercând doar a o domoli prin transmiterea emoțiilor și a stărilor cele mai profunde.

Dacă Monica Lovinescu era femeia independentă care credea doar în forța omului pe pământ, fără intervenții divine – ce în viziunea ei erau inexplicabile și i-ar fi detronat raționalul – ori crezuri supratereștre, Gabriela Melinescu este femeia la fel de independentă – cel puțin literar – dar care alege o cale a eleganței stărilor de spirit superior masculine, conștientă fiind că dacă trupul și mintea omului nu reușesc să doboare un sistem, sufletul influențat și ajutat de forțele divine poate ajunge oriunde, că infinitul este spațiul definitiv al existenței umane, o existență creată de Dumnezeu, susținută de El, singurul Atotputernic, Care poate să nimicească întreaga umanitate într-o singură clipă. Monica Lovinescu credea în puterea ei proprie, umană, gândită și organizată; Gabriela Melinescu se supune lui Dumnezeu și ridică suferința terestră la un nivel estetic coplesitor.

Monica Lovinescu tratează, se preocupă, se străduiește să repare drama umană la nivel uman, ceea ce la Gabriela Melinescu devine o dramă universală, ea tratează o dramă superioară celei limitate la nivelul existenței trecătoare, și anume drama sufletului întrupat aflat între viață și moarte, moartea fiind în fapt adevărata viață.

Aceasta este cea mai clară și de necombătut trăsătură a poeziei Gabrielei Melinescu, senzualitatea care îi domină gândurile și uneori deciziile luate de-a lungul vieții, care o urmărește în întreaga sa carieră, până la vulnerabilitate în fața acestor stări, sentimente.

Poeta dă dovadă de o puternică rațiune, tocmai de aceea vom considera că ea de fapt dorește să se afunde uneori într-o slăbiciune emoțională pe care o lasă să îi influențeze acțiunile, versurile, relațiile cu oamenii și pe care alege să o mărturisească într-o manieră artistică de neegalat.

Gabriela Melinescu scrie fără complexe, ca o adevărată poetă europeană și poeziile sale pot fi oricând traduse. În Suedia, ea scrie mai grav și mai concentrat decât înainte, investigând și răsucind sintaxa cu autoresponsabilitate sporită.

Poezia Gabrielei Melinescu se diferențiază ca viziune lirică, tonalitate și tematică de alte voci feminine. Lirica ei pare că și-a pierdut atributele unei feminități specifice, pentru a se alimenta dintr-o sensibilitate mai largă a omului contemporan; pentru a se rezolva în forme mai generale – de la experimentul modernist până la confesiunea lirică tradițională.

Complexitatea abordărilor poetei este surprinsă de-a lungul criticilor literare, în poezia ei fiind identificat un lirism reflexiv, problematic, abstract, de o senzualitate conștientă și expusă, deschis ca într-o dependență.

Poezia invocă într-o manieră artistică adevăruri de credință, dogme ale unor științe instabile pentru alți poeți, dar incontestabile pentru poeta noastră, aceasta creând noi imagini despre viața de după moarte, sugerând-o, însă, ca o constantă dorită, ca „țelul suprem” al vieții terestre.

Continuând seria de analogii critice între Monica Lovinescu și Gabriela Melinescu, observăm cum ambele sunt de neîncăput în ceea ce oferă lumea care le înconjoară. Sunt două minți atât de diferite dar totuși atât de cuprinzătoare – fiecare în felul ei – încât fiecare este nevoită să își creeze un spațiu propriu de receptare a ceea ce ele au de oferit.

Radio-ul Monicăi Lovinescu este poezia Gabrielei Melinescu, fiecare dintre cele două având domeniul ei personal în care adăpostesc cele mai de preț comori sentimentale pe care lumea nu este pregătită să le valorifice.

Am abordat în cercetarea noastră și tendința spre perfecțiune, care este permanent întâlnită în opera Gabrielei Melinescu, precum și strategiile ei în proză, unde prozatoarea alege să se joace cu atitudini imorale duse la extrem.

Misterioasă, Gabriela Melinescu e poeta care are cele mai profunde abilități în jocul cu feminitatea folosindu-se de cuvânt ca de cel mai bun prieten al său, care nu o trădează niciodată și o ascultă mereu, indiferent de starea sa sau de dorințele pe care le are, de visurile voite a i se împlini ori de momentele de disperare. Cuvântul este pentru scriitoare tratamentul oricărei afecțiuni, emoții, dezamăgiri, neîmpliniri și, mai mult decât atât, nu obosește niciodată, ci dimpotrivă, cu cât se arată mai disponibil în a o consola, cu atât devine mai indispensabil.

Am arătat, de asemenea, că în literatură, acest mister feminin creează un stil scriitoricesc încărcat de fascinație, în ciuda monotoniei cu care unii critici literari au caracterizat lirica feminină. Confesarea, ori pur și simplu nevoia de confesare, este o altă caracteristică psihologică specifică genului feminin, prezentă în literatura scrisă de femei, însă nu se limitează la acest gen.

În creațiile Gabrielei Melinescu, cele două tipuri de iubiri – eros și agape – se îmbrățișează mai mult ca oricând, aproape contopindu-se într-o natură care și ea se face părtașă la tot ceea ce omul trăiește. În unele poezii deslușim cu oarecare dificultate unde este trasată frontiera între ele, iar în altele iubirea eros devine inferioară, așa cum ființa umană este incapabilă a manifesta un sentiment superior celui dăruit de Creator.

Arta poetică a Gabrielei Melinescu este o replică a memoriilor sale și invers: jurnalele sale oglindesc cronologic etapele creației, poezia de la tinerețe trecând de-a lungul anilor prin seriile unor experiențe care produc schimbări psihologice ce țin de maturizarea gândirii sale pe care o lasă natural și sofisticat totodată să se transpună în versuri.

Totuși, pentru Gabriela Melinescu nu există erotism fără sentimente, fără trăiri intense, indiferent la ce vârstă ar fi acestea, sau cât de adâncite în ambiguitate ar deveni psihologic. Ea trăiește fiecare sentiment prin acțiuni concrete și exprimă fiecare trăire prin versuri transparente, care o trădează în fața cititorului.

Așa cum la Monica Lovinescu era aproape imposibil a separa latura de critic-literar de cea gazetărească, în cazul poetei Gabriela Melinescu devine dificil a separa vârstele din poeme. Jocul cu copilăria este o metodă de lucru care se îmbină artistic cu seducția maturității, rezultând imagini ale autorevelației la dimensiuni spirituale superioare dintre cele mai impresionante.

O parte relevantă este recursul la contradicții, cea mai utilizată metodă de a crea ambiguități, prin care poeta recurge la imagini imposibile, ireale. Imaginile contrastante create de poetă au origini meta-fizice, care par a fi trecute prin filtrul autoevaluării, a cunoașterii de sine, în raport cu contextul vieții terestre ridicat la supraterestru, rezultând un proces de înțelepțire târzie, de îmbătrânire tristă, o viețuire mereu așezată în fața morții.

Poeta recunoaște în paginile jurnalelor, precum declară și în interviuri, că atunci când scrie, mintea se poate detașa superficial de tristețile acumulate din realitate, că lumea imaginară în care pășește prin poezia care îi permite să declanșeze orice miracol o distrage de la existența reală, terestră, limitată, care îi încătușează potențialul intelectual și care, în final, se sfârșește.

Complexitatea iubirilor este o secvență din cercetarea noastră care o definește integral pe Gabriela Melinescu își mărturisește din primele pagini ale jurnalelor sale firea complexă, făcând-o ulterior în mod repetat fără ezitare. Poeta găsește în maniere dintre cele mai impresionante iubire în tot ceea ce o înconjoară.

Superioritatea poetică a Gabrielei Melinescu îi ridică întreaga operă la un nivel literar uneori inaccesibil, dacă facem o comparație cu alte creații din vremea ei dar nu numai.

Jurnalele Gabrielei Melinescu ies din sfera definiției jurnalelor clasice prin înșiruirea întâmplărilor de-o viață, sau prin prezentarea vieții ca un șir de întâmplări, apropiindu-se ca puține altele, de structura unui roman. În fapt, cronologia evenimentelor, prezentarea stărilor emoționale în fața acestora, declanșările adiacente și coincidențele din viața scriitoarei pot constitui – fără îndoială – subiectul unui roman ce parcă nu este încă finalizat.

Modelul poetic al Gabrielei Melinescu este unul înalt, fiind o deținătoare de cunoștințe pe care le poate manipula cu inteligența unei femei superioare și transmite cu perfecțiunea unui om de litere desăvârșit și sofisticat. Am considerat esențial să arătăm că întreaga creație literară a Gabrielei Melinescu este un conglomerat de spectacole, toate trăsăturile poetei depășind tiparele scriitoarelor vremii sale. Este paradoxală contradicția psihologică, lupta rațională ce se dă în mintea poetei, între ceea ce înseamnă cuvântul pentru ea și ceea ce înseamnă absența lui.

Nina Cassian reprezintă poeta nonconformistă, studiată în **capitolul al V-lea**. Este imaginea femeii puternice, fiind poeta care a rupt barierele impuse la toate nivelurile societății de atunci, prin libera ei gândire și prin curajul de a o exprima public, deopotrivă, însă, prin inteligența de a raționa formele și expresiile prin care acest lucru să nu îi aducă prejudicii.

Ea se remarcă la nivel critic și ca firea argumentativă, capabilă a justifica orice abatere de la normele tradiționale cele mai adânc întipărite în conștiința literară a neamului și, mai mult decât atât, orice îndrăzneală considerată în acele timpuri deplasată din firesc.

Am scris într-un subcapitol din lucrarea noastră de cercetare despre frustrarea pe care lipsa frumuseții a zidit-o în psihicul scriitoarei, văzând încă de acum că, paradoxal, din această frustrare izvorăște și capacitatea ei de a cuceri, o putere intelectuală pe care și-o dezvoltă în această zonă ca un antidot la nemulțumirea ei în fața proprie-i urâtenii, atrăgând în mod exagerat consecințele în mod firesc contrare trăsăturii; dacă o față urâtă era de așteptat să respingă sexul opus, Nina Cassian demontează și de această dată regula și dovedește rezistența opusului.

Am descoperit-o pe Nina Cassian așa cum a făcut ea de-a lungul vieții, sinceră, directă, transparentă, poeta nu a negat niciodată perioada „proletcultistă” din tinerețea ei, ea își explică în Jurnale, în interviuri, deschis și sincer, opțiunile ei politice din tinerețe și explică ce a influențat-o,

însă rămâne în concepțiile multora ca o poetă proletcultistă. Ea mărturisește că nu a fost oportunistă, nu a avut beneficii, nu din frică ar fi modificat anumite versuri – chiar din volumul de debut – însă pur și simplu a crezut în Partid și a avut convingerea că poporul trebuia să citească ceva mai simplu, limitându-și astfel vocabularul, perioadă pe care o descrie ca o naivă dar care nu a durat, însă, atât de mult.

Argumentăm că poeta nonconformistă nu se poate adapta la reguli nefirești, neargumentate și fără a avea un scop vital, respinge tot ce nu e productiv, ce staționează artistic, involuția socială și literară, respinge limitarea minții femeii. Nu era feministă, iubea bărbații, poate de aici dorința arzătoare de a dobândi drepturi precum ei, de a avea libertatea lor fără a fi judecată.

Sinceritatea literară a poetei este la fel precum sinceritatea personalității ei se răsfrânge în tot ceea ce face. Probabil cea mai controversată scriitoare din literatura română, Nina Cassian creează un alt prototip la care e greu să aderi, un exemplar în fruntea unei clasificări destul de sărace dacă privim înapoi în istoria literaturii noastre.

Spre deosebire de Gabriela Melinescu ori Doina Uricariu, poete sunt mai tinere, Nina Cassian a avut dibăcia de a se folosi de comunismul interbelic pentru a-și atinge unele țeluri, atât timp cât țelurile i-au fost de folos. Fără a-și segmenta viața în vârste, Nina Cassian a avut criterii diferite de ale altor scriitori în procesul ei creativ, impunându-și personalitatea indiferent cine i s-ar fi așezat împotriva.

Iubirea este elementul care urmărește întreaga viață a Ninei Cassian, însă poeta nu asociază în mod obligatoriu iubirea cu erotismul și cu politica, așa cum mulți dintre cei care au cunoscut-o – mai mult sau mai puțin – au făcut-o, sugerând că poeta a pierdut 4 decenii de carieră risipind sărutări și îmbrățișări.

Pe Nina Cassian o descriem, dincolo de poeta optimistă și veselă, memorialista cu cea mai amplă imaginație, astfel descoperind-o și studiul nostru în subcapitolul ce analizează Volumele de memorii: *Memoria ca zestre*. Subliniem complexitatea informațională a jurnalului Ninei Cassian, chiar dacă se observă absența unor detalii politice, trăiri raportate la crudul regim, precum și concentrarea memorialistei pe latura sa subiectiv-emoțională și implicit retragerea artistei într-o viață comună.

Lumea din culise este un titlu sugestiv pentru a prezenta unul dintre aspectele pe care scriitoarea pune accentul în jurnalele sale, respectiv o lume ascunsă în intimitatea ei, fețe ale unor personalități renumite dar nu suficient cunoscute îndeaproape.

Cercetarea noastră descoperă o Nina Cassian nu frumoasă dar seducătoare, care nu trecea neobservată. Mai mult decât Gabriela Melinescu, mai direct, mai transparent, mai simplu și pragmatic, Nina Cassian mărturisește tot și plasează în fața cititorului cu o luciditate – spun unii critici – infantilă întâmplările și gândurile cu care trăiește, transmițând o încredere spirituală în împărtășirea tristeților ori bucuriilor, a suferinței, a emoțiilor, dar și o aparentă naivitate căreia i se datorează dobândirea experiențelor ei de către cititor. Acesta din urmă devine receptorul direct prin memorii și indirect prin poezie, a experiențelor scriitoarei.

Confesiunea este și pentru Nina Cassian o metodă de a scrie deschis, liber, așa cum a fost pentru cei mai mulți scriitori condamnați prin exil, dar mai mult Nina Cassian preia confesiunea ca un modus vivendi, dar și un mod de a profesa, ea își confesează stările și trăirile cele mai intime cu un curaj nemaiîntâlnit până la ea.

Ne-am propus să întărim mărturisirea Ninei Cassian că iubea însăși iubirea și că arta de a scrie se împletea negreșit cu arta de a iubi. Ea a dăruit istoriei literaturii române un capitol de poezie de dragoste inovator, despre care încă nu s-a scris tot ce se putea desprinde din versurile scrise.

Atrasă mereu de avangardismul iubirii și de erotismul atipic, modul în care poeta se manifestă tinde ferm spre antitraditionalism și chiar dacă literar se dovedește a fi independentă, neobedientă, liberă și deschisă mereu spre nou, vitală, vibrantă, electrică, în viața amoroasă se prezintă, totuși, ca dependentă sentimental de iubire, însă această iubire de care are mereu nevoie și care îi conferă confortul existențial nu mai are legătură cu pasiunile erotice limitate din punctul de vedere al vârstei, ci este o iubire pură ce poate dura o viață întreagă fără contactul carnal.

Mărturisirile poetei în jurnale descriu o Nina Cassian scriitoare, om de cultură și probabil cea mai mare iubitoare a iubirii, însă nu găsim exagerări descriptive de tipul unor auto-aprecieri, dimpotrivă o găsim mereu modestă și chiar critică la adresa persoanei sale.

Chiar dacă, în fișcul întâmplărilor din viața sa, artista nu dorește a schimba societatea, ci doar a se simți ea însăși liberă de orice prejudecată și a-și trăi unica viață la cel mai înalt punct sentimental, acest proces începe a se produce, atitudinea ei creează acel zgomot de analiză care va declanșa recunoașterea puterii feminine. Rămâne până la bătrânețe o maestră a exprimării manifestărilor amoroase într-un mod artistic elegant și natural, jocul erotic fiind prezentat în termeni naturali.

În *Memoriile* sale, Nina Cassian ne descoperă viața reală din vremea comunismului, cu accent pe latura ei intimă; ea alege să dezvelească cele mai ascunse fețe ale societății de atunci, ale unor personalități importante care conduceau sau erau implicate activ în România intelectuală de atunci, ceea ce ajută la descifrarea evenimentelor reale de atunci, la legăturile, influențele, evoluția și implicările politice ale respectivelor persoane; eroticul zace în fiecare om și este parte a psihozei sale. Evenimentele aparent pur erotice prezentate de scriitoare în viziunea simplului cititor, vor fi utilizate în perceperea societății bucureștene ca un întreg de un cunoscător.

Un alt subcapitol abordează recursul scriitoarei la afirmații contradictorii, fiind surprins aici acest procedeu prin care Nina Cassian se arată din nou ca o femeie cu calități deosebite: imediat după ce dă asigurări că a trăi din artă nu doar pare, ci chiar este imposibil, arată că este nevoită să facă acel *imposibil*.

În cercetarea noastră care alătură patru caractere diferite din perioada literaturii scrisă în exil, considerăm deosebit de util acest fapt, al perspectivelor diferite surprinse în memorii, cele ale Ninei Cassian concentrându-se pe componenta relațiilor cu alți scriitori, care sunt prezentați și ei într-o transparență uneori intimă, așa cum nu îi găsim în alte volume, cu aceeași sinceritate și deschidere, fiind părtași la episoadele de dragoste ale Ninei Cassian, marea cuceritoare de scriitori. Puse împreună, cele patru tipologii de „amintiri” reconstituie cu atât mai complex paginile de exil din istoria literaturii române, cu cât sunt mai diferit realizate și din puncte de vedere distincte.

Ceea ce construiește Nina Cassian în literatura română din anii de exil – acel nonconformism poetic – este transferat și pe alte planuri existențiale, conferind libertate în gândire și exprimare.

Ceea ce pare a fi o frustrare ori o traumă a unei fete urâte, trăsătură care spune poeta că a marcat-o pe viață, devine o capacitate intelectuală și artistică. Pe de o parte, adulta Nina Cassian dovedește tuturor că are pe deplin conștiința realității în care se găsește, iar pe de altă parte recursul la această deschidere o eliberează psihologic de trauma copilăriei, în timp ce curajul de a-și descrie,

atât de tragic în unele poezii, dar înălțător în altele, trăsăturile fizice face din creația literară un filtru al moștenirilor, prin care traumele se diluează.

Motivul frumuseții este utilizat cu frecvență nu doar în poezie, ci și în mărturiile sale, ce includ o analiză a trăsăturilor fizice ale bărbaților care trec prin viața ei. Creația Ninei Cassian poate fi considerată o luptă cu urâtul pe care dorește ca, prin iubire, să-l transforme în frumos. Urâtul este definit ca totalitatea elementelor care nu plac ochiului la privire, însă dacă ajunge să placă sufletului, urâtul capătă puterea de a fi considerat frumos, plăcut, iubit, până la extrema de a crea dependență. Iubirea este sentimentul care are puterea de a trece urâtul prin filtrul înfrumusețării.

Nina Cassian a fost o cuceritoare și nu cunoaștem în ce măsură acest fapt s-a datorat complexelor ei de inferioritate pornind de la trăsăturile fizice, de la chipul ei considerat *urât*.

Nina Cassian domină frumusețea trecătoare a chipului, în umbra căreia s-a simțit goală și nenorocită și care oricum este relativă dintotdeauna, transpunând-o într-o frumusețe nepieritoare a sufletului și face acest lucru prin dezvelirea integrală a acestui suflet.

Am prezentat o poetă care cugetă, astfel se explică și se înțelege facil demersul său poetic de-a lungul anilor de creație, rămânând o partizană dâră a lucidității. Luciditatea este ca o completare a inteligenței care intră ca o componentă, în echilibru cu sensibilitatea. Poeta se găsește într-o stare de veghe cu o dublă funcție, inteligența acționează critic ca un cenzor al divagației și inconsistentului, iar funcția creatoare nutrește capacitatea senzorială, efortul gândirii și tot ceea ce întreține furtuna activă a sufletului.

Poeta simte nevoia permanentă de a se spovedi public, având ascunsă în subconștient convingerea autosalvatoare că acest lucru poate conduce la iertarea păcatelor sale, chiar dacă nu le expune public ca pe niște fapte rele, ci găsește în permanență argumentele care o vor fi absolvit deja de vina psihologică resimțită. Cunoștea nefirescul comportamentului său, neacceptarea iubirilor multiple ca fiind normalul erotic, precum și ineditul pe care acesta îl reprezenta în societatea de atunci, însă se mărturisea cu nădejdea că va reuși să schimbe mentalitatea veche a poporului român. Poeta cunoaște iubirea dăruită, oferită, ascunsă, dezvelită, primită, pierdută, dorită, împărtășită sau neîmpărtășită, pură, trădătoare, fiind în postura ideală de a descrie orice fel de stare sau dans al iubirii.

Nina Cassian ridică dragostea la nivelul unei dogme a existenței universale, a legii fundamentale a conviețuirii ființei umane.

Concluzionăm aici că întreg crezul vieții Ninei Cassian stă sub semnul iubirii: cel care iubește trebuie fericit prin iubire, iar cel care fuge de dragoste să fie pedepsit tot prin iubire. Considerăm că abaterile sale de la ceea ce însemna româncă intelectuală din exil, cu puterea cuvântului, curajul exprimării sau feminitatea poetică ori luptele clasice anticomuniste, au umplut paginile lipsă din istoria literaturii de gen. Cititorul Ninei Cassian se cere a fi un inteligent fără prejudecăți, fără limite în gândire, dar cu o ascutită cunoaștere a firescului, pentru a putea fi capabil a accepta provocarea poetei de a pricepe nefirescul.

Capitolul al VI-lea îi este dedicat **Doinei Uricariu**, pe care am considerat-o poeta riguroasă, sofisticată, cu spiritul eleganței de care dă dovadă, recunoscută ca o scriitoare discretă și grațioasă în literatura de specialitate. Despre Doina Uricariu – o scriitoare mai tânără – s-a scris mai puțin, însă locul său în mediul literar feminin este cel al eleganței prin excelență, meritând să-i alocăm un spațiu în studiul nostru despre figurile feminine ale exilului literar românesc.

La Doina Uricariu observăm elemente de o originalitate aparte, iar dacă cele mai multe critici îi cataloghează memoriile prin prisma unui titlu neobișnuit, care am explicat într-un subcapitol cum a fost ales, am arătat și că, în fapt, acest titlu, desigur extrem de sugestiv, nu poate depăși în intensitate, rememorarea vieții pe care autoarea o face trecând în revistă mai multe vieți.

În cele două volume din *Maxilarul inferior*, iar ulterior în *Scara leilor*, Doina Uricariu reconstituie o istorie ascunsă din anii comunismului, ea își propune să ne ofere un portret al omului european al secolului XX, prezentând sute de povești, experiențe ale monarhiei, personalități pe care regimul crud nu le-a deteriorat, oameni care, neintimidați de riscuri, suferințe, amenințări și pierderi, au continuat să grăiască prin faptele lor, să facă bine, să aducă bucurii și libertăți, pe care alții nu le amintesc, fie din nesocotință sau necunoaștere, fie pentru că nu au avut șansa de a le experimenta.

Doina Uricariu este omul care și-a dorit să cunoască mai departe de ceea ce i se pusese la îndemână, așa cum mărturisește însăși autoarea, să trăiască „într-o singură viață, mai multe vieți”, așa se face că memoriile sale sunt o reală enciclopedie de memorii ale altora, pe care ea îi considera „mai mari decât ea”, cărora le acordă o mai multă importanță istorică și pe care consideră că lumea trebuie să îi cunoască așa cum sunt, peste prejudecăți să caracterizări standardizate de rang.

Maxilarul inferior este, cu precădere, o înfiere a tinerei jurnaliste de către casa regală, unde aceasta realizează interviuri fascinante în special cu regina Ana, iar apoi cu regele Mihai. Memoriile Doinei Uricariu sunt în fapt *moștenirile Doinei Uricariu*, prin ele scriitoarea împlinind unul dintre obiectivele realizării acestui studiu, și anume dezbaterea punctului de pornire a memoriilor, radiografierea nu doar a ceea ce citim din viața poetei, ci a fundamentului genetic pe care s-a construit acea viață și s-au scris acele memorii.

Cele mai multe critici literare amintesc de poeziile artistei, scrise cu aceeași eleganță și rafinament, puține note avem cu trimitere la volumul de memorii, care nu s-a lăsat scris atât de facil, dintr-o minte copleșită de amintiri, ci a fost mai degrabă o cercetare a scriitoarei, un rezultat disciplinar și metodic al unei educații militarești, al unei moșteniri intelectuale sănătoase.

Studiul nostru prezintă o Doina Uricariu rațională prin excelență, vocabularul ei include mereu acele fraze condiționale care analizează nu doar întâmplările de facto, ci și potențialele deformări ale acestora, în funcție de schimbările circumstanțelor. De aici reiese aprecierea superioară față de acele persoane care au păstrat linia albă pe traseul vieții familiei ei, evitând acele răsturnări despre care ea este convinsă că ar fi fost nenorociri existențiale. De aici izvorăște acel respect ieșit din comun pentru familia regală, pentru regele Mihai, care într-un moment decisiv pentru tot ceea ce avea să însemne viața ei, a arătat sentimente de iubire de semenii, mai presus de doctrina totalitaristă, ce putea să destrame șirul evenimentelor. Puțini cunoșteau pe atunci această față a monarhiei și poate că nici până astăzi nu au fost consemnate multe dintre faptele de acest fel.

Fără nicio îndoială, titlul volumului de memorii, *Maxilarul inferior*, este neobișnuit, dar extrem de sugestiv pentru titlul capitolului nostru, prin simbolistica aparte pe care o reprezintă în viața Doinei Uricariu. Dacă ea a decis ca întreaga sa existență să stea sub semnul acelui accident care a fost în fapt intriga ce a declanșat întregul șir de experiențe, dacă și-a pus memoriile sub titlul simbolului ce a stat la baza numirii sublocotenentului Gheorghe Uricariu ce avea să-i devină tată, atunci cu siguranță că moștenirea sa ajunge într-o oarecare măsură să se identifice cu memoriile de-o viață.

Pornind de la povestea simplă a exploziei de la Oarba de Mureș, care a distrus mandibula tânărului soldat, fiica de mai târziu a acestuia creează un lanț istorico-politic complex, cu permanente

trimiteri și legături rațional înnodate cu acțiunile regimului comunist, ce evoluează într-o acerbă și totuși secretă antiteză cu Casa Regală a României.

Crescută într-o ambianță disciplinată și pașnică, într-o armonie psihologică neobișnuită pentru timpul totalitarismului, familia este o instituție-simbol pentru Doina Uricariu, asemeni unui diamant dificil de obținut și ulterior păstrat cu multă grijă. Aude în casă doar ceea ce „trebuia să știe” despre regimul din țară, despre războaiele crunte și traumele exilului, însă devine preocupată pentru aceste probleme și începe o cercetare aprofundată, mai întâi asupra situației medicale a tatălui său.

Observăm, așadar, că nu descrie în nicio clipă chipul tatălui său ca fiind mai puțin frumos în urma exploziei, ci doar alterat provizoriu de atacul la osul nepereche, precum l-a descoperit a fi în urma cercetărilor sale.

Moștenește de la tatăl său această rigurozitate, iubirea pentru omul perfect din toate punctele de vedere. Ifluentele demnității îi vor forma un caracter impecabil, de la ținuta exterioară, vestimentația, prezența, atitudinea, la limbajul, exprimarea, cultura, precizia informației.

Această ordine mentală care o caracterizează devenea o suferință tocmai prin faptul că este exact ce lipsea din societatea românească, însă oricum ar fi fost, ea trebuia dusă mai departe măcar ca ideologie, ca o moștenire, ca model de viațuire corectă.

Una dintre mărturisirile Doinei Uricariu nu face decât să ateste succesul sacrificiului părinților: „Prin părinții mei am o dimensiune a patriei întragă. Și un respect față de ceea ce ar trebui să reprezinte valorile noastre. Mi-au dăruit mândria de a fi eu însămi, un fel de a fi care refuză din start slugărnicia”. Formarea demnă este ilustrată în toată activitatea Doinei Uricariu.

În scrierile sale, precum și în volumele de poezii, regăsim stările unei sensibilități feminine și elegante în exprimare, precum și acea rară disciplină moștenită din caracterul de ofițer al tatălui său.

De asemenea, în multe dintre versurile sale se poate identifica nevoia de recuperare a unei stări paradisiace, o tendință de edificare a unei zone de protecție. Această exultanță cerebrală este dovada clară a educației pe care aminteam că a primit-o, într-un registru de ordine și echilibru mental și într-o estetică feminină rară printre poetele respectivei perioade. Cursul vieții sale se oglindește în poeziile pe care le scrie și care, cred unii critici sunt ca un joc de tensiuni ce treptat se sting sau cel puțin coboară până la un echilibru.

Bună cunoscătoare a teoriilor moderne despre viața textului poetic (fiind ea însăși un teoretician), poeta operează o simplificare de lexic, lăsând să se exprime lucrurile elementare în robustețea lor contaminată de fragilitate și mister.

Dacă Nina Cassian era un model de libertate pentru intelectualitatea feminină, Doina Uricariu este modelul de expresivitate feminină, este o grațioasă până la cel mai mic detaliu, puterea de a merge înainte și de a trece prin durerile vieții, de a le primi, străbate și transforma apoi în lecții de viață, care la rândul lor vor fi transmise, toate acestea le face fără a ieși din eleganța feminină și din rigurozitatea pe care însăși „întâmplarea” de a fi femeie i-o impune, fiind descrisă de apropiații ei ca o albină harnică, aflată mereu în căutare de bogății vitale.

Am exemplificat prin versuri această atitudine poetică rece, obiectivă, calculată, riguroasă, poeta nu se lasă dezgolită de stări interioare copleșitoare ori sentimente de vulnerabilitate firească aici, ci își conturează un limbaj aproape științific pentru a-și descrie experiența prăpăstioasă cum ar putea fi considerată. Ea nu cade în abisul psihozei, nici în ape tulburi care să-i sensibilizeze mintea mai mult decât e cazul, rămâne statornică în metaforele realiste, rațională, cerebrală, cu o gândire corectă.

Perfecționistă, ea își dorește să cunoască întregul cadru al desfășurării evenimentelor ce au declanșat „soarta unor națiuni și popoare și destinul nostru, povestea noastră ca indivizi”, mărturisindu-și dezamăgirea în fața ignoranței față de istorie.

Exigența scriitoarei se manifestă în întreaga sa carieră, astfel că și critica literară va fi dominată de așteptări și pretenții superioare, pe care Sorin Mărculescu le definea – într-un articol despre poziția autoarei vis-à-vis de o traducere a lui Cioran în românește – „izbucniri de aroganță și suficiență”.

Observăm în poezia Doinei Uricariu cum predomină descrierile elementelor feminine, ca sugestii ale concepției personale care se lasă dezvăluită cu o senzualitate reținută, precum și sentimentalismul specific, din nou, tainelor femeii. Este o poezie a aparențelor perfecte, a sugestiilor profunde, a expresiilor indirecte, a imaginilor certe dar care ascund stări diferite.

Puține ar fi elementele comune în poezia Doinei Uricariu cu poezia Ninei Cassian, poetele fiind de concepții radical opuse. Doina Uricariu se străduiește să ofere ochiului în cel mai sofisticat și tehnic mod acele nuanțe ale universului, realizând o îmbinare uneori apreciată ca fiind „ciudată” între ființa umană și vegetație. Versurile sale nu străbat lumi imaginare, ireale, visuri fantastice, poeta se menține la un nivel intelectual ridicat pe care ea îl identifică cu o oarecare sobrietate.

Pentru Doina Uricariu, menirea poeziei nu este de a crea lumi inexistente, nu se dorește a scoate mintea cititorului din sfera realității, ci să o îmbrace într-o frumusețe care poate depăși realitatea, altfel ea nu creează prin versuri imagini puerile sau imaginare ce țin tot de o lipsă a maturizării suficiente, ea dorește a ridica descrierea, prezentarea, explicarea unor realități la un alt nivel stilistic, dar fără a părăsi granițele dogmelor scrierii poetice.

Doina Uricariu, o atentă teoreticiană, riguroasă în tot ceea ce face, este poeta care iubește normele, ea alege să respecte regulile, astfel că vine în acest studiu ca o completare opozantă a Ninei Cassian, care lansează nonconformismul.

Poeta scrie versuri care ascund mult prea mult din mesajul inițial, metaforele se depărtează de concretul fundamental, iar cititorul – dacă nu se pierde între versuri – are ocazia să descopere la final elemente surprinzătoare. Era numită „poetă de casă” datorită sobrietății pe care o manifesta, însă ilustra simultan imaginea idealului feminin al epocii, grațioasă, austeră, fragilă, femeia și scriitoarea melancoliei de interior.

Doina Uricariu abordează un stil mai modern, mai simplist, exprimându-se cerebral și alocând spații importante unor realități absolute pe care le idealizează. Versurile „Noptile în care nu existăm/sunt prima măsură a nopților de mai târziu” creează imaginea veșniciei, care ne amintește de validarea timpului veșnic, la viața eternă, imagine pe care o crea și poeta Gabriela Melinescu, însă prin alte mijloace stilistice și la un alt nivel metaforic.

Moartea e comparată cu o mânășă întoarsă, care fiind pe față se bucură de lumina zilei, de frumusețile lumii, însă învinsă, aceasta se întoarce pe dos și se afundă în întuneric. Imaginea este oarecum contrară, însă, celei creată de Gabriela Melinescu, pentru care moartea era adevărata viață, lumina cea deplină. La Doina Uricariu, moartea este concretă, neagră, este dobândirea întunericului pe retina ochiului.

Notăm lipsa confesiunilor directe, care predominau la Nina Cassian – de altfel pe care poeta studiată anterior și-a construit opera – și pe care Doina Uricariu le evită, aceasta preferând modalitățile controlate prin puterea cuvântului voit, nu scrie ce gândește la o primă radiografie, ci trece prin filtrul unei atente analize tot ceea ce urmează a transmite deopotrivă cu expresiile prin care face acest lucru. Versurile sale sunt premeditate la cel mai mic detaliu, poeta nu își asumă riscuri inutile aruncând idei

primordiale, pentru ea expresia se cere a fi gândită, scrisă, analizată, perfecționată, abia ulterior corectată și publicată.

Doina Uricariu scrie nu ce dorește, ci doar ceea ce se cuvine; pentru ea statutul poetic este o poziție extrem de serioasă și exigentă, astfel încât versul trebuie să fie într-o armonie perfectă cu atitudinea poetică și cu comportamentul, ridicat la un nivel rafinat.

Poeta respectă legile firii umane și dogmele existențiale, le promovează și le sacralizează, având puterea lirică de a le ridica deasupra rațiunii, ceea ce le conferă statutul de incombatabile, de neatacat, de necontestat. Luciditatea poetei consideră lumea perfectă așa cum a fost ea creată de Marele Creator, omul fiind așezat pe scaunul potrivit, de pe care nu are demnitatea de a contesta ceea ce e mai presus de el.

Poezia Doinei Uricariu este una aproape matematică, precisă, fiecare element, motiv respectându-și funcția, ca o îndeplinire a unei sarcini precise care trebuie dusă până la capăt și care nu are dreptul de a eșua.

Tema maternității este o noutate în studiul nostru, fiind abordată și ca urmare a trecerii prin aceasta, ceea ce ne permite să îi conferim Doinei Uricariu statutul de femeie completă și complexă, pentru care acest fenomen fiziologic cu care femeia a fost înzestrată – de a naște, de a duce viața mai departe – este un dar sacru, „ca într-un pântec cu sfinte hotare” ori „izvor desăvârșit”.

Cercetarea seîncheie cu un capitol de concluzii, după trasarea celor patru tipologii care să delimiteze diferitele caractere ale scriitoarei române din timpul regimului communist.

Cercetarea subliniază rolul pe care fiecare din cele patru îl are în istoria literaturii de exil, fie că ne referim la imaginile comune văzute din diferite direcții, cu ochi diferiți, prin prisma unor noțiuni distincte, fie că analizăm diferitele modalități de abordare a aceleiași realități, raportându-ne, evident, la experiențele personale trăite de fiecare în parte.

Pentru toate cele patru intelectuale, Monica Lovinescu, Gabriela Melinescu, Nina Cassian și Doina Uricariu, exilul a fost boala al cărui tratament a constatat în eliberarea psihologică prin cuvânt, care devine ulterior instrumentul artistic ce ne va fi lăsat aceste moșteniri literare.

Toate cele patru sunt olari ai cuvântului, dezvoltat în expresii sugestive, în imagini ce redau o realitate dureroasă asumată, alinată de sentimente pure care devin principalii aliați în combaterea unui regim imposibil de învins prin forța fizică, ci doar acordându-i cuvântului o forță superioară.

Ceea ce firea războinică a Monicăi Lovinescu a reușit să transmită prin revoltă de la microfonul postului de radio Europa Liberă, a surprins seducătoarea Gabriela Melinescu printr-un vers și o proză creatoare de personaje cu puteri suprealiste, a combătut în mod controversat nonconformismul poeziei Ninei Cassian, care nu accepta ideea de inferioritate față de bărbat, iar mai târziu a deslușit grațios și elegant, rafinata și distinsa Doina Uricariu.

Ne dorim ca istoria literaturii române de exil să aibă repere clare în figurile Monicăi Lovinescu, Gabrielei Melinescu, Ninei Cassian și Doinei Uricariu, ca fiind patru piloni pe care cultura noastră se sprijină în ridicarea ei viitoare, pe culmile unui neam de intelectuali și apreciați oameni de litere, care vor fi mereu văzuți de peste mări și țări, spre un final artistic desprins din basmele purtătoare de realități create.

BIBLIOGRAFIE

I. Bibliografia operei

- Andreescu, Raluca, Lazăr, Traian D., *Scrisori din exil*, Editura Curtea Veche, București, 2005.
- Cassian, Nina, *La scara 1/1: poeme*, Editura Forum, București, 1948;
- Cassian, Nina, *Vîrstele anului: versuri*, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1957;
- Cassian, Nina, *Sîngele: poezii*, Editura Tineretului, București, 1966;
- Cassian, Nina, *O sută de poeme*, Editura Eminescu, București, 1974;
- Cassian, Nina, *Nică fără frică*, Editura Ion Creangă, București, 1976;
- Cassian, Nina, *Numărătoarea inversă: versuri*, Editura Eminescu, București, 1983;
- Cassian, Nina, *Spectacol în aer liber. O altă monografie a dragostei*, Editura Tango, București, 2008;
- Cassian, Nina, *Memoria ca zestre*, vol. I, Editura Tango, București, 2010;
- Cassian, Nina, *Memoria ca zestre*, vol. II, Editura Tango, București, 2010;
- Cassian, Nina, *Memoria ca zestre*, vol. III, Editura Tango, București, 2010;
- Lovinescu, Monica, *Unde scurte. I*, Editura Limite, Madrid, 1978;
- Lovinescu, Monica, *Unde scurte. Jurnal indirect*, Editura Humanitas, București, 1990;
- Lovinescu, Monica, *Unde scurte II. Seismograme*, Editura Humanitas, București, 1993;
- Lovinescu, Monica, *Unde scurte III. Posteritatea contemporanii*, Editura Humanitas, București, 1994;
- Lovinescu, Monica, *Unde scurte IV. Est-etice*, Editura Humanitas, București, 1994;
- Lovinescu, Monica, *Unde scurte V. Pragul*, Editura Humanitas, București, 1995;
- Lovinescu, Monica, *Insula șerpilor. Unde scurte VI*, Editura Humanitas, București, 1996.
- Lovinescu, Monica, *Etica neuitării: eseuri politico-istorice*, Editura Humanitas, București, 2008.
- Lovinescu, Monica, *La Apa Vavilonului*, Editura Humanitas, București, 2010;
- Lovinescu, Monica, *Jurnal esențial*, Ediție îngrijită de Cristina Cioaba, Editura Humanitas, București, 2022;
- Melinescu, Gabriela, *Ceremonie de iarnă*, Editura pentru Literatură, București, 1965;
- Melinescu, Gabriela, *Puterea morților asupra celor vii. Antologie*, Editura Polirom, Iași, 2005.
- Melinescu, Gabriela, *Jurământul de sărăcie, castitate și supunere*, Editura Litera, București, 1993.
- Melinescu, Gabriela, *Copiii răbdării*, Editura Albatros, București, 1998;
- Melinescu, Gabriela, *Lupii urcă în cer*, Editura Fundația Culturală Română, București, 1993;
- Melinescu, Gabriela, *Îngînarea lumii*, Editura Albatros, Cluj-Napoca, 1972;
- Melinescu, Gabriela, *Poezii*, Editura Vitruviu, București, 1997;
- Melinescu, Gabriela, *Ghetele fericirii*. Nuvele traduse din suedeză de autoare, Editura Polirom, Iași, 2006;
- Melinescu, Gabriela, *Bobinocarii*, Editura pentru Literatură, București, 1969;
- Melinescu, Gabriela, *12 revelații*, Editura Eminescu, București, 1974;
- Melinescu, Gabriela, *Regina străzii*, Trad. Diana Alexandru, Editura Univers, București, 1997;
- Melinescu, Gabriela, *Acasă printre străini*, Traducere din limba suedeză și note de Elena-Maria Morogan, Editura Polirom, Iași, 2004;
- Melinescu, Gabriela, *Jurnal suedez I (1976-1983)*, Editura Univers, București, 2000;
- Melinescu, Gabriela, *Jurnal suedez II (1984-1989)*, Editura Polirom, Iași, 2003;

Melinescu, Gabriela, Jurnal suedez III (1990-1996), Editura Polirom, Iași, 2004;
 Melinescu, Gabriela, Jurnal suedez IV (1997-2002), Editura Polirom, Iași, 2008;
 Melinescu, Gabriela, Jurnal suedez V (2003-2008), Editura Polirom, Iași, 2010.
 Uricariu, Doina, *Maxilarul inferior*, vol. I, Editura Polirom, Iași, 2008;
 Uricariu, Doina, *Maxilarul inferior*, vol. II, Editura Polirom, Iași, 2010;
 Uricariu, Doina, *Scara leilor*, vol. I-II, Editura Polirom, Iași, 2011;
 Uricariu, Doina, *Vindecările*, Editura Cartea Românească, București, 1998.
 Uricariu, Doina, *Vietăți fericite*, Editura Eminescu, București, 1980;
 Uricariu, Doina, *Institutul inimii*, Editura Universalia, București, 2011;
 Uricariu, Doina, *Cartea de sticlă. Poeme inedite*, Editura Tracus Arte, București, 2015;
 Uricariu, Doina, *Ecorșeuri; Structuri și valori ale poeziei românești moderne*, Editura Cartea Românească, București, 1989.
 Uricariu, Doina, *Nichita Stănescu. Lirismul paradoxal*, Editura Du Style, 1998.
 Uricariu, Doina, *Maxilarul inferior*, vol. I și vol II, Editura Polirom, București, 2010.
 Uricariu, Doina, *Un fruct de hârtie: 111 poeme*; Editura Princeps Multimedia; Iași 2022.

II. Bibliografie critică

În volume

Alexandrescu, Sorin, *Identitate în ruptură. Mentalități românești postbelice*, Traduceri de Mirela Adăscăliței, Sorin Alexandrescu și Șerban Anghelescu, Editura Univers, București, 2000;
 Barbu, Eugen, *O istorie polemică și antologică a literaturii române de la origini până în prezent. Poezia română contemporană*, Editura Eminescu, București, 1975.
 Băicuș, Iulian, *Critici literari români din diaspora*, Editura Virtual, 2013.
 Behring, Eva, *Scriitori români din exil 1949-1989: o perspectivă istorico-literară*, Editura Fundației Culturale Române, București, 2001.
 Berg, E. Nancy, *Exile from exile. Israeli writers from Iraq*, State University New York Press, 1996.
 Barbu, Eugen, *O istorie polemică și antologică a literaturii române de la origini până în prezent. Poezia română contemporană*, Editura Eminescu, București, 1975;
 Boldea, Iulian, *Scriitori români contemporani*, Editura Ardealul, 2002;
 Boldea, Iulian, Cistelean, Al., Moraru, Cornel, *Critici literari și esești români. Dicționar selectiv*, Editura Arhipelag XXI, Târgu Mureș, 2016.
 Boldeanu, Corina Ecaterina, *Politica ironiei poetice în poezia românească scrisă în perioada comunistă*, Editura Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2014.
 Burlacu, Mihaela-Nicoleta, *Monica Lovinescu – o voce a exilului românesc*, Editura Institutul European, Iași, 2014.
 Caraion, Ion, *Duelul cu crinii*, Editura Cartea Românească, București, 1972.
 Cerdeira, Gutierrez, Isabel, Exilio, *Mujeres, escritura*, con la coautoria de Bergere Dezaphi, Joelle Ana, Búa Martin, Hortensia, Cziffra, Ariana, Fernández Hearn, Isabel, Morandi Garde, Teresa, Rodríguez Garzo, Montserrat, Xoroi Edicions, Barcelona, 2019.
 Christ, Aura, *Banchetul de litere*, Editura Ideea Europeană, București, 2013;

Christi, Aura, *Labirintul exilului*, Ideea europeana, București, 2005.

Cistelecan, Alexandru, *Poezie și livresc*, Editura Cartea Românească, București, 1987.

Christi, Aura, *Banchetul de litere*, Editura Ideea Europeană, București, 2006;

Constantin, Ilie, *Despre poeți*, Editura Cartea românească, București, 1971;

Codrescu, Andrei, *Disparația lui „Afară”. Un manifest al evadării*, Traducere din engleză de Ruxandra Vasilescu, Prefață de Ioan Petru Culianu, Editura Univers, București, 1995;

Codrescu, Andrei, *Gaura din steag. Povestea unei reveniri și a unei revoluții*, Traducere din limba engleză de Ioana Avădani, Editura Curtea veche, București, 2008.

Cornis-Pope, Marcel, Neubauer, John, *Towards a History of the Literary Cultures in East-Central Europe: Theoretical Reflections*, American Council of Learned Societies, ACLS OCCASIONAL PAPER, No. 52.

Cordoș, Sanda, *În lumea nouă*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2003;

Cozea, Liana, *Confesiuni ale eului feminin*, Editura Paralela 45, București, 2005.

Crohmălniceanu, Ovid S., *Pîinea noastră cea de toate zilele*, Editura Cartea Românească, București, 1981.

David, Mihaela, *Nina Cassian. Dosar de existență*, Editura Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2021.

Dumitrescu Vasile, C., *O istorie a exilului românesc (1944-1989) în eseuri, articole, scrisori, imagini etc.*, Selecția textelor, îngrijirea ediției, indice de nume, cuvânt introductiv/ Victor Frunză, Editura Victor Frunză, București, 1997;

Fătu-Tutoveanu, Andrada, *Personal narratives of romanian women during the cold war (1945-1989): varieties of the Autobiographical Genre*, Editura The Edwin Mellen Press, 2015.

Felea, Victor, *Reflexii critice*, Editura pentru literatură, București, 1968.

Felea, Victor, *Dialoguri despre poezie*, Editura pentru literatură, București, 1965.

Florescu, Nicolae, *Întoarcerea proscrisilor: reevaluări critice ale literaturii exilului*, Editura Jurnalul Literar, București, 1998;

Florescu, Nicolae, *Noi, cei din pădure. Reevaluări critice ale literaturii exilului*, Editura Jurnalul Literar, București, 2000;

Furtună, Angela, *Monica Lovinescu: tezaurul secret*, Editura Integral, București, 2020.

Furtună, Angela, *Înapoi la Monica Lovinescu*, Editura Integral, București, 2022;

Glodeanu, Gheorghe, *Incursiuni în literatura diasporei și disidenței*, Ediția a II-a revăzută și adăugită, Editura Tipo Moldova, Iași, 2010.

Gogea, Vasile, *Voci în vacarm: un dialog cu Monica Lovinescu și Virgil Ierunca*, vol. I, Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2010.

Gogea, Vasile, *Voci în vacarm: un dialog cu Monica Lovinescu și Virgil Ierunca*, vol. II, Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2012.

Goma, Paul, *Scrisuri I 1971-1989. Bio-Bibliografie, interviuri, dialoguri, articole*, Editura Curtea veche, București, 2010.

Grecu, Victor V., *Limba și națiune: unitatea limbii în periodicele românești*, Editura Facla, Timișoara, 1988.

Grigurcu, Gheorghe, *Existența poeziei*, Editura Cartea românească, București, 1986.

Guillén, Claudio, *Múltiples moradas. Ensayo de literatura comparada. El sol de los desterrados*, Tusquets Editores, Ciudad Mendoza.

Iorgulescu, Mircea, *Ceara și sigiliul*, Editura Cartea Românească, București, 1982.

Jela, Doina, *O sută de zile cu Monica Lovinescu*, Ediția a II-a, Editura Vremea, București, 2019.

Furtună, Angela, *Monica Lovinescu: tezaurul secret*, Editura Integral, București, 2020.

Jela, Doina, *O sută de zile cu Monica Lovinescu*, Ediția a II-a, Editura Vremea, București, 2019.

Liiceanu, Gabriel, *Declarație de iubire*, Editura Humanitas, București, 2001.

Martin, Aurel, *Poeți contemporani*, vol. I, Editura Eminescu, București, 1971;

Martin, Aurel, *Poeți contemporani*, vol. II, Editura Eminescu, București, 1971.

Martin, Mircea, *Generație și creație*, Editura pentru literatură, București, 1969.

Manolescu, Nicolae, *Istoria critică a literaturii române. 5 secole de literatură*, Editura Paralela 45, Pitești, 2008.

Manolescu, Nicolae, *Literatura română postbelică. Lista lui Manolescu*, 1-2-3, Editura Aula, Brașov, 2001.

Monier, Louis, Nicolescu, Basarab, *Români din Paris*, Traducere din limba franceză de Lucian Dindirică, Editura Vremea, București, 2018.

Mungiu-Pipidi, Alina, *De ce nu iau românii premiul Nobel*, Ediția a II-a adăugită, Editura Polirom, Iași, 2014.

Meseșan Chiș, Anarela, *Exilul românesc în perioada comunistă, reflectat în fondul bibliotecii de la Paris a familiei Monica Lovinescu – Virgil Ierunca*, Editura Academiei Române Centrul de studii transilvane, Cluj-Napoca, 2015.

Mușat, Carmen, *Perspective asupra romanului românesc postmodern și alte ficțiuni teoretice*, Editura Paralela 45, seria „Eseuri”, Pitești, 1998;

Negoîtescu, I., *Scriitori contemporani*, ediție îngrijită de Dan Damaschin, Editura Dacia, Cluj, 1994;

Manolescu, Florin, *Enciclopedia exilului literar românesc 1945-1989 – scriitori, reviste instituții, organizații*, Ediția a II-a revizuită și adăugită, Editura Compania, București, 2010.

Negrici, Eugen, *Literatura română sub comunism*, Editura Polirom, 2019.

Negrici, Eugen, *Literatura română sub comunism. Proza*, Ediția a II-a, Editura Fundației PRO, București, 2006.

Paicu, Liliana, Gabriela Adameșteanu și problematica literaturii feminine, Editura Pro Universitaria, București, 2013.

Petroveanu, Mihail, *Traietorii lirice*, Editura Cartea românească, București, 1974.

Piru, Al., *Poezia românească contemporană (1950-1975)*, vol. I (generația vîrstnică), Editura Eminescu, București, 1975.

Piru, Al., *Poezia românească contemporană(1950-1975)*, vol. II (generația mijlocie și tînără, Editura Eminescu, București, 1975;

Pop, Ion, *Dicționar analitic de opere literare românești*, vol. II, Editura Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 1999.

Pleșu, Andrei, *Față către față. Întâlniri și portrete*, Ediția a II-a, adăugită, Editura Humanitas, București, 2015;

Popescu, Titu, *Nimeni nu-i profet în țara lui, ci în exil!*, Editura Danubius, București, 2000;

Popescu, Titu, *Convorbiri despre exil și literatură*, Editura Jurnalul Literar, București, 2001;

Predoiu, Daniel Florin, *S'initier à l'errance en la racontant: l'exil, l'identité et la mémoire dans les journaux intimes de trois intellectuels roumains*, Editura Éditions Universitaires Européennes, 2011.

Rad, Ilie (coordonator), *Jurnalism românesc în exil și diasporă*, Editura Tritonic, București, 2010.

Raicu, Al., *Autografe. File de istorie literară*, Editura Albatros, București, 1983.

Sava, Iosif, *Personalități românești la Seratele muzicale: Ion Cristoiu, Dinu C. Giurescu, Ioan Grigorescu, Ion Iliescu, Dan Amadeo Lăzărescu, Gabriel Liiceanu, Cristian Mandeal, Nicolae Manolescu, Radu Palade, Al. Paleologu, Mihai Sora, Diana Turconi, Doina Uricariu*, vol. I și vol. II, Editura Integral, București, 1996.

Sălcudeanu, Nicoleta, *Patria de hârtie. Eseu despre exil*, Editura Aula, Brașov, 2003;

Sălcudeanu, Nicoleta, *Exilul literar românesc 1944-1989, Universitatea "Babeș-Bolyai" Cluj-Napoca. Facultatea de Litere. Teză de doctorat. Conducător științific: Prof. univ. dr. Ion Pop*, 2003;

Sirius, Nicolae, *Exilul*, Editura Adenium, Iași, 2013.

Sfetca, Petru, *Agora*, Editura Facla, Timișoara, 1985.

Spiridon, Cassian Maria, *101 dialoguri în libertate*, Volumul I, Editura Ideea Europeană, București, 2007.

Tănase, Ramona, *Politicile lui Mircea Eliade: de la tinerețea legionară la maturitatea exilului*, Editura Tracus Arte, București, 2017.

Sorescu, Sorina, *Metacritice. Critica de tranziție*, Editura Aius, Craiova, 2008;

Stănescu, Gabriel, *Unde am fugit de acasă? Interogație asupra exilului. Articole. Polemici. Eseuri*, CriterionPublishing, Norcross, USA, 2001;

Stănescu, Constantin, *Interviuri din tranziție*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1996.

Thurston, Peck, Harry, *Harpers Dictionary of ClasicalAntiquities*, Editura HarperandBrothers, New York, 1898.

Tismăneanu, Vladimir, *Arheologia terorii*, Editura Eminescu, București, 1992;

Tismăneanu, Vladimir, *Hermeneutica libertății – Prefață la Lovinescu, Monica, Etica neuitării: eseuri politico-istorice*, Editura Humanitas, București, 2008.

Ulici, Laurențiu, *Scriitori români din afara granițelor țării (Geografia exilului literar românesc)*, Editor: Uniunea Scriitorilor prin Fundația Luceafărul, București, 1996;

Ungureanu, Cornel, *La vest de Eden. O introducere în literatura exilului*, Editura Amarcord, Timișoara, 1995;

Uricariu, Doina, *Ecorșeuri: Structuri și valori ale poeziei românești moderne*, Editura Cartea Românească, București, 1989;

Vasiu, Ioan, *La New York am mutat și o parte din România cu mine*, în „Luceafărul”, Anul XI, Nr. 10 (130), Septembrie 2019.

Vladimirov, Iulia, Monica Lovinescu în documentele Securității 1949-1989, Editura Humanitas, București, 2012.

În dicționare și enciclopedii

Manolescu, Florin, *Enciclopedia exilului literar românesc 1945-1989 – scriitori, reviste instituții, organizații*, Ediția a II-a revizuită și adăugită, Editura Compania, București, 2010.

Papahagi, Marian, Sasu Aurel, Zaciu, Mircea, *Dicționarul scriitorilor români*, vol. I, Editura Fundației Culturale Române, București, 1995;

Papahagi, Marian, Sasu Aurel, Zaciu, Mircea, *Dicționarul scriitorilor români*, vol. II, Editura Fundației Culturale Române, București, 1998;

Papahagi, Marian, Sasu Aurel, Zaciu, Mircea, *Dicționarul scriitorilor români*, vol. III, Editura Fundației Culturale Române, București, 2002;
Simion, Eugen, *Dicționarul General al literaturii române*, Ediția a II-a revizuită și adusă la zi, Editura Muzeul literaturii române, 2018;
Biblia.
O antologie a poetelor din România. Ediție întocmită de Constantin Popescu-Ulmu, Editura Muzeul Literaturii române, București, 2000;

Reviste și antologii

Ahire, Sorin, *British Policy Towards Romania 1936-1941*, publicat în www.e-ir.info (E-International Relations), 3 Martie 2019.
Albu, Mihaela, *Argument*, în revista „Antilethe”, Anul 1, Nr. 1, 2017.
Alexiu, Lucian, *Doina Uricariu, Jugastru sfiala*, în „Orizont”, Nr. 29, 20 iul 1978.
Bart, Andrei, *De ce sînt iubite cărțile Gabrielei Melinescu în Suedia*, în „România literară”, nr. 43, 24 oct. 1991, p. 20;
Boldea Iulian, *Exilul literar românesc – între traumă și luciditate*, în revista „Vatra”, 12 Iulie, 2016.
Boldea, Iulian, *Poezie feminină. Trei secvențe*, în revista „Vatra”, nr. 9/2022, 19 noiembrie.
Caius, Dragomir, *Psihologia libertății și psihologia sclaviei*, în revista „Steaua”, Cluj-Napoca, Anul XLI, Nr. 2 (513), februarie 1990.
Călinescu, Matei, *Nina Cassian: Sărbătorile zilnice*, în „Gazeta Literară”, Anul VIII, nr. 26, joi 22 iunie 1961, p. 2
Cistelecan, Alexandru, *Pragul etic*, în revista „Vatra”, nr. 3, martie 1994.
Cistelecan, Al., *Natura moartă cu suflet de Doina Uricariu*, în „Familia”, iunie 1982, Anul 18, nr. 6, p.2.
Cîrneci, Magda, *In memoriam Nina Cassian*, în revista „22”, Nr. 16 (22-28 apr 2014);
Crețu, Bogdan, „*Literatura feminină*”. *Moduri de utilizare* (I, II), în „Contemporanul”, Anul Anul XXVIII, Nr. 4 (781), 2017.
Crohmălniceanu, Ovid S., *Pîinea noastră cea de toate zilele*, Editura Cartea românească, București, 1981, p. 64.
Cubleșan, Constantin, *Literatura subiectivă*, în revista „Steaua”, nr. 5 (516), Anul XLI, mai 1990, Cluj.
Dimisianu, Gabriel, *Casa de fum*, în „România literară” nr. 36, 20 sept 1990;
Dimisianu, Gabriel, *Mutarea spre Nord*, în „România literară”, nr. 2, 21-27 ian. 1998;
Dimisianu, Gabriel, *Mahalaua fantastică*, în „România literară”, nr. 35, 2-8 sept. 1998;
Dimitriu, Daniel, *Din Balcani în Scandinavia și retur*, în „Ateneu”, nr. 4, apr. 1998;
Dimisianu, Gabriel, *Nina Cassian. Să ne facem daruri*, în „Gazeta Literară”, Anul X, Nr. 49, 5 decembrie 1963, p. 2.
Doinaș, Ștefan Augustin, *Poezia Ninei Cassian*, în „Contemporanul”, nr. 5, 29 ianuarie 1971, p. 3.
Dragomir, Caius *Variantele intelectului comunist*, în revista „Steaua”, Anul XLI, 1990, Nr. 10.
Drăghici, Georgeta, *Antologie de autor*, în „România literară”, Nr. 38, 22 sept 1999

Dumitru, Petru, *Să citim împreună... Ultimele poezii ale Ninei Cassian*, în „Gazeta Literară”, An III, nr 8, 23 februarie 1965, p. 1.

Dumitriu, Dana, „*Bobinocarii*” sau răsfățul cuvintelor, în „România Literară” nr 7, 1970;

Flămînd, Dinu, *Doina Uricariu – Vindecările*, în „Steaua”, 1976, Anul 27, nr. 11, p. 55.

Grigurcu, Gheorghe, *Exilul între tălmăcire și răstălmăcire*, în revista „Vatra”, Târgu-Mureș, Anul XXVI, Nr. 302, mai, 1996.

Grigurcu, Gheorghe, *Mai mult decît un exercițiu de memorie*, în „România literară”, Nr. 50, 17-23 decembrie 2003.

Grigurcu, Gheorghe, *Memoriile unei hetaire socialiste*, în revista „Jurnalul literar”, nr. 1-4, ianuarie-februarie 2005.

Grigurcu, Gheorghe, *La scara 1/1*, în revista România literară”, nr. 34, 25 august 2006.

Horodincă, Georgeta, *Nina Cassian – „Vîrstele anului”*, în „Viața Românească”, nr 11, Anul X, noiembrie 1957, pp. 130-137.

Lovinescu, Monica, în interviul *Monica Lovinescu: „Nașterea într-adevăr trebuie să premeargă orice renaștere”*, realizat de Alexandru Cistelecan, în revista „Vatra”, nr. 1, ianuarie 1991.

Lovinescu, Monica, în interviul *Monica Lovinescu: „În exil și în țară, literatura are o singură patrie: Limba”*, realizat de Ovidiu Pecican, în revista „România literară”, nr. 5, 20-26 februarie 1992.

Lungu, Alexandru, *Grigore Grigurcu de vorbă cu Alexandru Lungu*, în revista „Vatra”, Anul XXVI, Nr. 302, mai 1996.

Manolescu, Florin, *Pragul etic (I)*, în revista „Luceafărul”, nr. 48, 1990.

Manolescu, Nicolae, *Cel mai ascultat cronicar literar (III)*, în revista „România literară”, Anul XXIV, nr. 12, 21 martie 1991.

Manolescu, Nicolae, *Declarație*, în revista „România literară”, Anul XXXI, nr. 45, 11-17 noiembrie 1998.

Manolescu, Florin, *Gabriela Melinescu. Boala de origine divină*, în „Argeș”, nr. 6, iun. 1971;

Manolescu, Nicolae *Nina Cassian: proză și poezie*, în „Romania Literară”, Anul X, nr. 44, 3 noiembrie 1977, p. 9.

Manolescu, Nicolae, *Viața lumii*, în „Romania Literară”, Anul XVI, nr. 32, 11 august 1983, p. 9.

Martin, Aurel, *Mențiuni critice. Perpessicius despre Poezia Ninei Cassian*, în „Luceafărul”, Anul I, Nr. 5, 15 septembrie 1958, p. 4.

Martin, Aurel, „*Versuri alese*” de *Nina Cassian*, în „Contemporanul”, 18 mar 1955, nr. 11, p. 4.

MoșeHelman/Kiriat Haim, *Pro Nina Cassian*, în „Minimum”, 1990-10-01, Anul 4, nr. 34-35, p. 79.

Martin, Mircea, *Gabriela Melinescu. Ființele abstracte*, în „Amfiteatru”, nr. 16, aprilie 1967.

„Alph,,,” revistă literară, An 1-2-3, 2014.

Mihăilescu, Dan C., „*Metoda agoniei*”, în revista „Steaua” în revista „Steaua”, Cluj-Napoca, Anul XLI, Nr. 2 (513), februarie 1990.

Mihăilescu, Florin, *Depart, aproape*, în revista „Steaua”, 11-12 (522-523), Cluj, Anul XLI, noiembrie-decembrie 1990.

Martin, Mircea, *Exilul literaturii*, în revista „Observatorul cultural”, Nr. 996, 22 noiembrie 2019.

Moraru, Cornel, *Vocea exilului*, în revista „Vatra”, nr. 1, ianuarie 1991.

Mureșan, Dumitru, *Doina Uricariu și valențele jurnalului liric*, în „Vatra”, Nr. 1, 1 ian 1981

Negoîtescu, I., *Monica Lovinescu și Virgil Ierunca*, în „România literară”, Anul XXIII, nr.3, joi, 18 ianuarie 1990.

Negoîțescu, Ion, *Despre Gabriela Melinescu*, în „Viața românească”, nr. 7, iul. 1991;

Pârvulescu, Ioana, *Al șaselea simț, al istoriei*, în revista „România literară”, nr. 46, 20-26 noiembrie 2002.

Petroveanu, M., *Nina Cassian. „Cele mai frumoase poezii”*, în *Viața Românească*, nr. 10, octombrie 1963, pp 110-117.

Poantă, Petru, *Gabirlea Melinescu: Jurământul de sărăcie, castitate și supunere*, în revista „Steaua”, Cluj, anul XXIII, serie nouă, 1-15 mai, 1972;

Poantă, Petru, *Doina Uricariu, natura moartă cu suflet*, în „Steaua”, Nr. 9, 1 sept 1982;

Pop, Ion, *Despre poezia Gabrielei Melinescu*, în *România literară*, nr. 43, 1972;

Radu, Tania, *Comunismul – cal de plăceri*, în revista „22”, Nr. 764, Anul XV, 26 oct-1 nov 2004;

Radu, Tania, *Omul inexistent*, în revista „22”, Nr. 821, Anul XVI, 29 nov-5 dec 2005;

Raicu, Lucian, *Gabriela Melinescu. „Ceremonie de iarnă”*, în „Gazeta literară”, nr. 24, 10 iun. 1965;

Raicu, Lucian, *Gabriela Melinescu. „Ființele abstracte”*, în „Gazeta literară”, nr. 11, 16 martie 1967;

Raicu, Lucian, *Gabriela Melinescu. „Interiorul legii”*, în „Gazeta literară”, nr. 38, 19 sept. 1968;

Rîpeanu, Valeriu, *Nina Cassian, „Versuri alese”*, în „Gazeta Literară”, Anul III, nr 24, joi, 16 iun 1955, p. 2.

Silvestri, Artur, *Pseudo-cultura pe unde scurte. Biografia unei nuliități cu fumuri (III)*, în revista „Luceafărul”, nr. 13, 20 august 1983.

Solomon, Petre, *Poezia Ninei Cassian*, în „Romania Literară, Anul XXIII, Nr. 8, 22 februarie 1990, p. 24.

Ștefănescu, Alex., *Un timbru unic, ultimativ și penetrant*, în revista „România literară”, Anul XXIX, nr. 27, 10-16 iulie 1996.

Ștefănescu, Alex., *Nina Cassian. Trăiri reconstituite*, în „România literară”, Nr. 13, 2-8 aprilie 2003, p. 10.

Tartler, Grete, *Singurătatea, misterul desăvârșirii*, în „România literară”, nr. 41, 16-22 oct. 2002.

Tuchilă, Costin, *Nina Cassian. Încercătura de sublim*, în „România literară”, Nr. 28, 12 iul 1984;

Tudoran, Dorin, *Această Monică de necrezut*, în revista „România literară”, Anul XXX, nr. 19, 14-20 mai 1997.

Urian, Tudorel, *Reîntoarcere în lumea terțului exclus*, în revista „România literară”, Anul XLI, nr. 15, 17 aprilie 2009.

Urian, Tudorel, *Zburdălniciile inimii și ale minții*, în revista „România literară”, nr. 47, 26 noiembrie-2 decembrie 2003.

Urian, Tudorel, *Însemnări inutile*, în revista „România literară”, nr. 50, 21-27 decembrie 2005.

Uricariu, Doina, *Poezia, un spațiu fără compromis*, în „Cotidianul”, vineri, 6 mai 1994, p. 6.

Vintilă, Horia, *Note pentru Axente Sever (Jurnal 1989)*, în revista „Steaua”, nr. 4 (515), Anul XLI, Aprilie 1990.

Vlad, Ion, *Inscripții pentru discursul poetic*, în „Tribuna”, Nr. 16, 20 apr 1978

Vlădăreanu, Elena, *Suplimentul de cultură al „Ziarului de Iași” din 1 mai 2009, Nr. 225, (săptămânal realizat de editura Polirom)*, pp 8-9;

Zamfirescu, Dan, *Anacronismul urii*, în revista „România literară”, Anul XII, nr. 28, joi, 22 iulie 1979.

www.observatorulcultural.ro
www.escholarship.org.
www.logeion.uchicago.edu.
www.books.openedition.org.
www.de-academic.com.
www.observatorulcultural.ro;
www.tvr.ro.
<https://www.youtube.com/watch?v=ZO3PBsROZjY>.

Alte surse:

Buda, Dumitru-Mircea, teza de doctorat *Protest și literatura în opera Monicăi Lovinescu și a lui Virgil Ierunca*, Târgu Mureș, 2010.